

Strubell, Miquel "Polítiques lingüístiques i canvi sociolingüístic a Europa", a (diversos autors) *Polítiques lingüístiques a països plurilingües*. Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, pp. 9-26, 1999.

...ooo000ooo...

CICLE DE CONFERÈNCIES SOBRE POLÍTIQUES LINGÜÍSTIQUES DE PAÏSOS PLURILINGÜES.

PONÈNCIA INTRODUCTÒRIA¹

Miquel Strubell

Introducció

Europa no és pas un continent dels més complexos en termes lingüístics. En nombre de llengües, una illa sola, la de Nova Guinea, en té moltes més. Quant a la varietat, el nombre de famílies lingüístiques no resulta destacat, i gairebé totes són indo-europees. Què és el que fa que s'hi doni, doncs, tanta importància, i què podem dir a l'inici d'un cicle de conferències que promet ser molt il·luminador, tant perquè crec que s'han triat els casos més interessants (i no sempre més propers a la nostra pròpia història) com perquè s'han convidat conferenciants que són grans coneixedors de les realitats respectives?

El que ha caracteritzat Europa, dins el món, és potser l'associació que s'hi ha fet, a partir d'una determinada època, entre nació, llengua i Estat². En efecte, es pot afirmar sense risc de ser titllat d'eurocèntric que l'Estat com a concepció moderna (i en definitiva, la modernitat mateixa) varen néixer al nostre continent. Persones molt més qualificades que jo us podrien explicar els orígens del progressiu pas de les monarquies absolutistes, creades a l'entorn de la figura del sobirà i de la seva cort, cap a uns Estats en què la sobirania rau en el poble mateix. Això ha donat un doble protagonisme al "poble" i fins i tot ha fet necessària la definició mateixa de poble. Hi ha hagut imperis (com el de la casa d'Habsburg) que reunien nacions tan diverses en tradició cultural, en llengües, fins i tot (però menys) en religions, que l'únic punt en comú que els unia era l'emperador. Cap allà el segle XVII i, sobretot, XVIII, es comença a definir els Estats en funció d'un ideari. Bàsicament, es produeix un conflicte entre dos models. Un, a l'estil alemany, ve a afirmar la necessitat d'unir políticament tots

---

¹ Vull fer constar el meu agraïment a Joan M. Romaní per les moltes i riques esmenes proposades en una versió primitiva d'aquest text.

² Vegeu, per exemple, Nelde, Peter; Strubell, Miquel & Williams, Glyn *Euromosaic. Producción y reproducción de los grupos lingüísticos minoritarios de la UE*. Comisión Europea, Luxemburgo, 1996; o Strubell, Miquel "Language, democracy and devolution in Catalonia", in *Current Issues in Language and Society*, no. 83, 1999 (en vies d'impressió).

els territoris on viuen les persones que comparteixen una mateixa llengua: la llengua configura la nació-Estat. L'altre, a l'estil francès, es basa en una necessitat d'unir espiritualment (per dir-ho d'alguna manera) totes les persones que viuen en el mateix territori: la nació-Estat configura la llengua. En ambdós casos es dona un relleu polític evident al tema que ens ocupa avui: la llengua i, per extensió, les polítiques lingüístiques corresponents.

Els dos models potser al llarg del temps no han estat aplicats de forma tan "pura" com els presento ara. De tota manera, és la realitat la que no és pura. Les "fronteres" lingüístiques, a tota l'Europa central, no han estat més que aproximacions durant segles (sobretot a partir de la invasió otomana): a banda i banda de totes aquestes línies divisòries hi ha persones, desplaçades d'altres parts, que tenen una llengua diferent de la del seu (sovint nou) entorn. Hi ha fins i tot poblacions senceres, que són illots lingüístics.

A mesura que els governs estatals han anat bastint una xarxa de poder polític i administratiu, amb estructures arreu del territori (com l'educativa, per exemple, a partir de la segona meitat del segle passat), ha augmentat la seva capacitat d'influir realment en la configuració social i personal de la població: de crear societat, en el sentit sociològic. En molts casos - i especialment en el cas dels Estats més joves- aquesta "capacitat d'influir realment", que s'ha traduït en polítiques socials, ha inclòs la formulació d'una política lingüística, que de vegades ha estat molt explícita i fruit d'un procés de planificació, i de vegades ha quedat com a implícita, en el marc de la ideologia nacional(ista) dels dirigents de l'Estat en qüestió.

El cas paradigmàtic, França, és interessant per molts motius, dels quals ara voldria destacar-ne un: ha deixat de sentir-se amenaçada per les dites llengües regionals, reduïdes quasi totes a comunitats de parlants envellits, i en canvi ha legislat en els darrers anys, tant a la Constitució com amb una llei, per defensar el francès contra una altra amenaça sentida: l'anglès. La seva política de protecció d'una llengua tan poderosa, encara que sembli innecessària pel gran poder que sustenta la llengua, és tanmateix un model que legitima moltes de les iniciatives empreses en la normativa catalana en els darrers temps.

Hi ha un altre cas interessant, el Regne Unit, de nació-Estat (basada en la nació anglesa) que intenta, crec que de bona fe, aturar i invertir unes tendències glotofàgiques fruit de la seva política anterior, i d'altres importants factors econòmics relacionats amb el moviment de poblacions i la industrialització. Com verem en aquest cicle, la llei de la llengua gal·lesa de 1993, i les estructures oficials creades per promoure-la³, haurien estat impossibles sense la pressió popular del País de Gal·les, certament; però

---

³ Vegeu, per exemple, Williams, Colin, "Welsh Language Planning. Holistic Perspectives. *Actes del Congrés Europeu de Planificació Lingüística (Barcelona, 9 i 10 de novembre de 1995)*, pp. 192-202. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1997; o

a la vegada resulta que existeix gràcies a la decisió del Parlament britànic, perquè Gal·les no té potestats legislatives. Entre els problemes trobats a l'hora de redactar el projecte de llei, un fou que cap instrument legal formal declara que l'anglès és la llengua oficial ni d'Anglaterra ni del Regne Unit, la qual cosa feia políticament impensable que el gal·lès pogués tenir una condició jurídica superior.

Als països escandinaus -més que no nòrdics- hi ha una demostració del *binomi Un Estat-Una llengua*, en un altre sentit. Noruega, havent format part del regne de Dinamarca durant segles, en aconseguir la seva autonomia i posterior independència, va haver d'optar entre dues formes d'estandarditzar la seva llengua, molt influïda pel danès per la proximitat lingüística d'origen, i per la influència secular del poder danès, sobretot a la capital i a les ciutats del sud del país. La manera com el dilema no s'ha resolt sinó que ha permès dues solucions divergents que conviuen en un mateix territori és apassionant, però també una mica preocupant.

Hi ha afortunadament alguns Estats plurilingües que han evitat -per diferents raons històriques o conjunturals- aquesta associació profunda entre llengua i Estat, i que resulten més interessants com a possibles models (i si més no, de referents) d'Estats plurilingües. Suïssa, Bèlgica i Finlàndia ens vénen a la memòria de seguida⁴. Suïssa és el cas més clar per replicar aquells que afirmen que el reconeixement de la pluralitat, o diversitat, lingüística de la població autòctona suposa necessàriament un perill per a l'estabilitat de l'Estat. Bèlgica en canvi és una bona mostra d'allò que pot arribar a passar a la llarga si d'entrada l'Estat no és percebut per una part de la població com a representant equitatiu dels diferents grups lingüístico-culturals que el conformen.

Encara hi ha Estats que han evitat les ideologies uniformitzadores de la seva pròpia diversitat interna, i que no tenen un passat immediat de caràcter imperial. Això no vol dir que no hagin de tenir una política lingüística pròpia. Primera, perquè hi ha casos com ara Hongria en què arran d'un conflicte bèl·lic (en aquest cas, la primera guerra mundial) se n'ha escapat una part considerable del territori ... i de la població corresponent, deixant a fora de les diferents fronteres minories més o menys importants de nacionalitat, però no de ciutadania, del *kin-State*⁵. Com s'articula el contacte amb aquestes persones que legalment són estrangeres però culturalment pertanyen a la mateixa nacionalitat que els habitants d'Hongria, aconseguint una relació prou fluïda amb l'Estat o Estats veïns, és interessant de veure.

Elis-Thomas of Nantconwy, Lord Dafydd, "Language Planning in Wales. *Actes del Congrés Europeu de Planificació Lingüística (Barcelona, 9 i 10 de novembre de 1995)*, pp. 253-266. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1997.

⁴ Vegeu, per exemple, Bastardas, Albert & Emili Boix (ed.), *¿Un Estado, una lengua? Organización política de la diversidad lingüística*, Octaedro, Barcelona, 1994.

⁵ L'Estat originari fundat per la nació en qüestió.

Finalment, hi ha el primer dels tres exemples destacats per Joshua Fishman (1991)⁶ com casos (de normalització lingüística) amb (més o menys) èxit: l'hebreu modern, el francès al Quebec i el català a Espanya. L'hebreu, contràriament al que s'ha dit, no ha estat una llengua "ressuscitada" sinó una llengua de funcions restringides (relacionades amb la religió, la cultura popular i la literatura) que s'ha introduït fins a ocupar totes les funcions d'una llengua moderna. És cert, algú ens dirà, que Israel no és un país europeu⁷. Però les connexions europees de tota mena dels jueus hi ha estat des de temps immemorials, i les hem considerades prou fortes per merèixer la seva inclusió en aquest cicle⁸.

Com veieu, se'n poden dir moltes de coses, sobre la realitat lingüística europea. Les polítiques lingüístiques actuals hi han incorporat sense excepció l'aprenentatge de llengües estrangeres, quasi sempre europees, en el marc d'un progressiu reconeixement de la diversitat lingüística i cultural, i de la necessitat de conrear la tolerància de la diferència com a pilar damunt del qual bastir una Europa cada cop més unida. Les polítiques lingüístiques actuals, i no només les referides a les llengües demogràfiques mitjanes, han de fer front a la invasió de productes culturals en llengües foranes, amb uns costos industrials molt inferiors als costos de productes produïts localment per a mercats més modestos. En tota aquesta dinàmica, els catalans hi tenim moltes hores de vol i moltes coses a dir.

Però aquest cicle no és segurament el lloc per fer-ho. Els protagonistes triats són els altres. L'esperança dels organitzadors del cicle és que ens serveixin, si no com a models, pel cap baix com a punts de referència en la nostra feina de planificació lingüística. S'ha dit sovint que el cas català, com a procés social i polític de promoció lingüística, no s'ha pogut basar en cap model, és més, que en general no hi ha un model de planificació lingüística universal. Això ens pot fer pensar que no hi ha semblances entre diferents processos, sinó que cada cas és un món únic, sense paral·lelismes entre d'altres. Però tot i acceptant la diversitat, la planificació és possible: des del ja clàssic *Can language be planned?*⁹, dels anys 70 -que en aquell moment es plantejava com un recurs per al desenvolupament dels estats emergents de la situació colonial- fins al nostre *Pla General de Normalització Lingüística*¹⁰

---

⁶ Joshua A. Fishman. *Reversing Language Shift*. Clevedon: Multilingual Matters, 1991. Capítol traduït al català: "Tres casos amb (més o menys) èxit: l'hebreu modern, el francès al Quebec i el català a Espanya", *Treballs de Sociolingüística Catalana*, 11, pp. 19-48, 1993.

⁷ Eurovision no té problema perquè Israel participi en el concurs anual de cançó .. ni que el guanyi.

⁸ Vegeu també Stern, Asher, "Hebrew Language Status and Corpus Planning". *Actes del Congrés Europeu de Planificació Lingüística (Barcelona, 9 i 10 de novembre de 1995)*, pp. 117-124. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1997.

⁹ Rubin, Joan & Björn H. Jernudd (eds.) *Can language be planned? Sociolinguistic theory and practice for developing nations*. Honolulu, The University Press of Hawaii, 1975.

¹⁰ *Pla General de Normalització Lingüística*. Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 1995.

de 1995, o els plans estratègics¹¹ i "business plans"¹², ben recents, *del Bwrdd yr Iaith Gymraeg* del País de Gal·les, sense oblidar els treballs de Jacques Maurais¹³ (1987, 1998). No hem d'oblidar tampoc veus que propugnen paradigmes nous per a la planificació lingüística, com per exemple Carme Junyent (1998)¹⁴.

Dit això, he de continuar. Però parlar més d'Europa em semblaria una petulància inadmissible, quan vosaltres ja en sabeu molt, i justament quant hem convidat persones molt qualificades a fer-ho, cadascú en el seu àmbit.

Per tant, he pensat d'intentar integrar les punts de coincidència per tal d'elaborar un model¹⁵ que ens permeti comparar els diferents processos de normalització lingüística. L'experiència i la intuïció ens diuen que hi ha semblances entre diferents casos, ni que sigui a grans trets. Així, per exemple, la persistència dels hàbits de tria lingüística entre bilingües (Bastardas, 1994) és un fenomen recurrent en situacions de contacte lingüístic on hi ha intents de canviar l'estatus quo. Un altre problema sovint citat és el de la incorporació a l'ús actiu de la llengua entre persones joves que l'han apres, normalment a l'escola, com a segona llengua. Temes com la formació dels professionals responsables de la difusió de la llengua (ensenyants, terminòlegs, assessors, etc.) o els efectes negatius de l'opinió pública del grup dominant (al qual es regateja en termes lingüístics la seva posició privilegiada), també es presenten en diferents situacions, altrament ben diverses. Finalment, per acabar aquest repàs, forçosament breu, hi ha els límits que el respecte dels drets humans imposa, a l'hora de legislar en favor d'una llengua, o per limitar l'ús d'una altra.

Els punts de coincidència afecten el conjunt d'aquest cicle per dues raons més: la creixent mundialització de l'economia i del mercat laboral, que afavoreix l'aparició de societats cada cop més

---

¹¹ A Strategy for the Welsh Language / Strategaeth ar Gyfer yr Iaith Gymraeg. Cardiff, The Welsh Language Board / Bwrdd yr Iaith Gymraeg, 1995.

¹² Corporate plan 1997-98 to 1999-2000 / Cynllun Corfforaethol 1997-98 i 1999-2000. Cardiff, The Welsh Language Board / Bwrdd yr Iaith Gymraeg, 1996.

¹³ Maurais, Jacques (dir.) *Politique et aménagement linguistiques*. Paris, Le Robert / Quebec, Gouvernement du Quebec, Conseil de la Langue Française, 1987.

- (dir.) *Les politiques linguistiques des pays baltes*. Quebec, Les publications du Quebec, 1998.

¹⁴ Junyent, Carme. *Contra la planificació. Una proposta ecolingüística*. Barcelona, Empúries, 1998. (Biblioteca Universal Empúries, 105).

¹⁵ Vegeu Strubell, Miquel. "Can sociolinguistic change be planned?" a *Proceedings of the 1st European Conference "Private Foreign Language Education in Europe. Its contribution to the Multilingual and Multicultural Aspect of the European Union*. Thessaloniki, November 1997. Palso, Thessaloniki, pp. 23-31, 1998.

multiculturals i multilingües, i la necessària i acurada atenció dels poders públics que això ha de comportar; i el nombre creixent d'especialistes en planificació i gestió (socio)lingüístiques treballant a les organitzacions.

En definitiva, hi ha molts punts de coincidència que difícilment podrem atribuir a la casualitat. Ben al contrari, intentaré presentar un esquema que permet descriure i comparar processos de canvi lingüístic planificat.

Espero que aquesta presentació servirà, en tant que ponència introductòria d'aquest cicle de conferències, perquè els inscrits tinguin un instrument que els serveixi justament per trobar els punts de contacte, i les grans diferències, entre els països i les llengües que seran objecte de les successives conferències. En efecte, avui farem referències escadusseres a molts dels casos que els especialistes convidats explicaran amb detall, amb l'objecte d'indicar com la major part de les mesures planificades - si no totes - que hom pot pretendre dissenyar i executar tenen cabuda dins d'un únic i relativament senzill model.

El tema però no ho és, de senzill. Hi ha qui considera que la sociolingüística actual, en tant que marc teòric, resulta insuficient per a l'anàlisi de realitats sociolingüístiques, en gran part pel fet de no trobar-hi un lloc adient per als factors no-lingüístics, que arriben a ser els que tenen més pes en la transformació de la realitat (i per tant, en la seva anàlisi). Williams (1992)¹⁶ n'ha elaborat a fons una visió teòrica alternativa, des de la sociologia, i ha inspirat el comentari següent.

"La nostra manera d'entendre la base teòrica i conceptual per a l'estudi dels grups lingüístics minoritaris dins de la perspectiva ortodoxa ha fet que la trobéssim inútil." (Williams, Nelde & Strubell 1997: 145)¹⁷

Avui parlarem només del canvi de l'estatus lingüístic, i no pas de la planificació del corpus. Ho faré per dues raons. Primera, perquè hi ha persones molt més qualificades que jo per fer-ho -fins i tot en aquest auditori. No és falsa modèstia. I segona, perquè no parla de la llengua en sí, sinó de la seva funció dins la societat. Una consideració d'un dels autors que més ha fet per posar ordre al tema de la planificació lingüística ens servirà, fins i tot brutalment, per recordar la diferència entre un i altre:

"Language planning is typically carried out for the attainment of nonlinguistic ends such as consumer protection, scientific exchange, national integration, political control, economic development, the creation of new elites or the maintenance of old ones, the pacification or

---

- "Societat i Normalització Lingüística. Conferència inaugural. A (diversos autors) *El català. Un debat a finals del segle XX. De la normalització a la normalitat*. pp. 11-30. Barcelona, La Busca Edicions S.L., 1999.

¹⁷ Williams, G.; P. Nelde & M. Strubell "Del diagnòstic al remei: Euromosaic, llengua i desenvolupament econòmic", *Revista de llengua i dret*, 28, pp. 145-186, 1997.

cooption of minority groups, and mass mobilization of national or political movements" (Cooper 1989:35)¹⁸.

Com espero que veurem avui clarament, tant és veritat que es poden planificar canvis en les funcions lingüístiques amb objectius no lingüístics com que la major part dels canvis en aquestes funcions tenen causes totalment no lingüístiques.

Penso presentar un model basat en el més habitual del que solem donar per suposat quan parlem del tema. En essència, i d'una manera sovint poc precisa, se solen associar el tres elements següents:

- l'aprenentatge i la competència en una llengua
- la presència i l'ús d'aquesta llengua
- les actituds envers aquesta llengua

Normalment sentim o llegim afirmacions que vénen a dir que si les actituds envers la llengua en qüestió són bones, l'aprenentatge tindrà lloc, i el seu ús augmentarà. La realitat és molt més complexa que això:

- qui no emplena la declaració de la renda, malgrat que les actituds envers aquesta activitat siguin destacadament dolentes? En una paraula: no cal que les actituds siguin bones perquè la gent actuï.

- quantes vegades no hem sentit que l'augment de la competència lingüística dels joves no comporta un augment equivalent en l'ús que en fa? Per tant, si bé la competència és una condició necessària -per definició- perquè una persona faci servir una llengua apresada o coneguda, no és condició suficient¹⁹.

- per altra banda, el mateix ús d'una llengua -o d'un objecte qualsevol- pot millorar-ne l'actitud que hi tenim.

Com a psicòleg social, observo que es parla d'"actituds" amb poca precisió. De vegades es confon el terme amb el d'aptitud. De vegades s'empra per descriure directament una conducta, com ara un hàbit. En el model que us presentaré d'aquí a uns minuts, veurem que discrimino entre dos dels molts sentits donats al terme, i empro termes diferents, per donar-hi més precisió:

---

¹⁸ "La planificació lingüística sol portar-se a terme per tal d'assolir objectius no lingüístics com ara la protecció del consum, l'intercanvi científic, la integració nacional, el control polític, el desenvolupament econòmic, la creació de noves elits o el manteniment de les velles, la pacificació o assimilació de grups minoritaris, i la mobilització en massa de moviments nacionals o polítics".

¹⁹ Vegeu els resultats del projecte internacional "Pentecosta", sobre aquesta qüestió, disposats al nostre centre de documentació.

- la **percepció** que un hom té, en sentit positiu o negatiu, respecte d'un fet o una persona; i
- la **motivació** que un hom té (o no) respecte d'una possible conducta pròpia.

Sovint hem de recordar que les institucions al cap i a la fi les conformen persones amb nom i cognom, que els especialistes tenen carn i ossos, que en definitiva el agents principals de qualsevol procés de canvi social són els mateixos ciutadans. A la vegada, la persona fa diferents rols com a ésser social: és membre d'una família, és elector, és consumidor, és veí, amic, persona amb afeccions, espectador, lector, etc.

Per tant, si fem un model que posa la persona al centre del procés de canvi, serà més senzill que si hi haguéssim de posar ara una institució, ara una altra, i encara una persona en altres ocasions. També és cert que el model serà més complicat si considerem la persona en cadascun dels rols citats (llista que no pretenia ser completa).

Si la persona és el principal agent de canvi social (i lingüístic) ens podem demanar quin paper hi han de jugar els planificadors. És una pregunta ben lícita, i espero que la resposta serà convincent. En síntesi, la meua hipòtesi és que el procés de canvi social és un procés d'alguna manera natural, un cop posat en marxa (en paraules de Fishman, "a natural, self-priming social mechanism" Fishman 1991 : 399). Ara bé, posar-lo en marxa requereix uns procediments especials que l'home o la dona del carrer difícilment arribaran a dominar. A més, per molt natural que sigui un canvi social, un cop creada una dinàmica, hi ha tot d'elements que poden obstaculitzar el procés, alentint-lo ... o fins i tot aturant-lo. És més: tot canvi pot resultar inicialment reversible si no es consolida i s'institucionalitza el nou procediment o ordre de coses. Per aquestes raons calen planificadors que prevegin els possibles obstacles i dissenyin eines per superar-los. Es tracta en definitiva que la persona pugui actuar lliurement²⁰ en el terreny lingüístic, superant vells hàbits i suposicions i aprofitant-se de les noves oportunitats.

Justament això -la previsió d'obstacles i el disseny de mesures per superar-les- és l'aportació més clara, com veurem tot seguit, del model que estic a punt de presentar-vos.

Cal dir, emperò, que el model serveix tant per emmarcar les mesures per emprendre una tasca de promoció d'una llengua minoritzada, com per descriure el perquè de l'expansió de les llengües dites nacionals, o fins i tot l'expansió internacional de les llengües de més àmplia difusió encara. Per altra

---

²⁰ La llibertat predicada per un determinat discurs liberal pressuposa l'absència de normes prèvies. Aquesta suposició és, sovint, falsa i fruit de la miopia. Vegeu Branchadell, Albert. *Liberalisme i normalització lingüística*. Barcelona, Empúries, 1997. (Biblioteca Universal Empúries, 103).

banda, serveix igualment per descriure el creixement d'una llengua com la seva decadència i retrocés socials.

Un model de canvi sociolingüístic i planificació lingüística: la roda de focs

De vegades una metàfora il·lustra gràficament i amb molta concisió un concepte²¹. En aquest cas, he pensat en el que a Anglaterra se'n diu "the Catherine wheel", que és un joc de coets ben clavats a la circumferència d'una roda penjada d'un eix. Quan s'encén un coet, es van encenent successivament els altres i, a més, comença a girar amb la força dels coets: sempre en una mateixa direcció.

El model és aplicable en polítiques que pretenen l'expansió de les funcions socials d'una varietat lingüística, per damunt d'unes altres: aquests casos són majoritaris. En canvi no és aplicable a llocs que han arribat a una situació de monolingüisme territorial dins d'estats bi- o plurilingües, com ara gairebé tota Bèlgica o Suïssa.

Essent una roda, no té pròpiament un començament, sinó que podríem agafar qualsevol punt com a inici per descriure-la. Jo he preferit escollir un dels punts "psicològics": un altre segurament ho faria en un altre punt ...

Tenint en compte que l'ésser humà també és un *homo economicus*, començaré descrivint el rol social potser més tangible de la persona, el que el considera com un consumidor de béns i productes comercials, incloent-hi serveis. Ens interessen, lògicament, aquells productes i serveis que tenen un valor lingüístic afegit.

Un canvi s'inicia, per a mi, quan tota una colla de persones comencen a percebre una més gran utilitat per a la llengua en consideració. "Percepció" és la paraula-clau. Pot ser fàcil de mesurar, però també pot eludir la quantificació. A més, no cal, perquè comenci un canvi social, que aquesta percepció sigui majoritària, ni molt menys. Fins i tot pot ser que la majoria consideri que la percepció de la minoria és errònia o equivocada: pensem en els primers promotors de l'hebreu al que seria Israel, a començaments de segle..

La percepció de la utilitat de la llengua no és però un fenomen ni passiu ni extern a la persona que la té. Al contrari, i perfilant el terme, hauríem de dir que es tracta de la utilitat de saber la llengua, o fins

---

²¹ Vegeu també Strubell, Miquel "Can sociolinguistic change be planned?" in *Proceedings of 1st European Conference "Private Foreign Language Education in Europe. Its contribution to the Multilingual and Multicultural Aspect of the European Union"*. Thessaloniki (Greece): pp. 23-31, 1998; i Strubell, Miquel "From language planning to language policies and language politics", *Plurilingua*, 21, pp. 237-248, 1999.

i tot d'emprar-la. Per tant, la percepció conté un element que afecta potencialment les característiques (els coneixements, els usos) de la persona que la té.

La percepció depèn de molts factors, personals i socials. Depèn, per exemple, del context. El context polític n'és un element: la interpretació que hom farà d'un fet polític pot ser radicalment diferent segons si la fa el govern o l'oposició. La inauguració d'una instal·lació pot ser per a uns un gran avenç, mentre que per als altres pot ser que arribi amb un retard escandalós. Si el joc democràtic dóna aquesta possibilitat, un sistema totalitari, a través de la propaganda i els controls dels mitjans de comunicació pot exercir una molt poderosa i unidireccional influència sobre la percepció dels ciutadans. En el terreny comercial, per altra banda, la publicitat ens pot fer creure en la bondat d'una beguda dolça, gasada i embafadora, que dissoldria les dents si tingués prou ocasió ... i que és el refresc més begut arreu del món.

En definitiva, vull deixar-vos la clara impressió que les percepcions no són estàtiques, ni tampoc alienes a la possibilitat d'influència dels poders públics.

Mirem ara els diferents punts del model, començant tal com he dit, per la percepció que augmenta la utilitat d'una llengua.

1. La primera connexió d'aquesta roda consisteix a donar per bona una relació directa i causal entre un augment en aquesta percepció i la motivació de la persona per aprendre, millorar o emprar la mateixa llengua. Aquesta connexió sembla requerir poques explicacions: és de pura lògica. Hi haurà qui replicarà, amb raó, que no sempre és així. No pel fet d'observar un fenomen tothom s'hi sentirà afectat directament. Així, hi ha molta gent de llengua castellana, que malgrat haver viscut entre nosaltres durant potser vint anys (com més de la meitat dels vinguts de fora) no han passat de tenir un domini passiu del català i que no només veuen la utilitat creixent de la nostra llengua, sinó que ho veuen amb bons ulls: però no se senten motivats per adaptar-s'hi. Potser creuen que ja han fet prou; potser creuen que són massa grans per posar-se a aprendre idiomes; potser desvien la motivació positiva envers el fills escolaritzats.

Per tant, podem concloure que la relació que proposo, tot i que lògica, pot ser objecte d'obstacles que la bloquegin. Més endavant veurem com la superació dels obstacles ha de ser el focus central d'una política lingüística. De moment, emperò, permeteu-me presentar cadascun dels punts del model i els corresponents obstacles.

2. La segona connexió proposada, en aquesta versió del model que, recordem-ho, fa referència al ciutadà en el seu rol de consumidor de productes i serveis amb un contingut lingüístic afegit, és que l'augment de motivació provoca un canvi de conducta: principalment, una millora de competència lingüística per tal de poder consumir sense problemes els esmentats productes i serveis. Quanta gent no coneixem que estan motivats per aprendre, l'anglès, posem per cas, no pas amb una voluntat etèria i difusa, sinó per tal d'aconseguir fites molt concretes: poder veure i entendre les pel·lícules en llengua anglesa sense doblatges, per entendre la lletra de moltes cançons; per poder navegar còmodament per la internet; per poder llegir un bon *best-seller*, etc. I això, limitant-nos a les motivacions associades al paper de consumidor. Si hi afegim les funcions relacionades amb la feina o les relacions socials, les motivacions poden encara augmentar: el desig per poder correspondre amb els amics estrangers, amb els clients i proveïdors, la possibilitat de trobar una bona feina, etc. veurem com és d'important la motivació per al desenvolupament personal i, per extensió, social.

Ara bé, no sempre una motivació, ni que sigui forta, es transforma en un aprenentatge eficaç. El nostre país, per exemple, està farcit de gent frustrada després de molts anys d'intents d'aprendre l'anglès. I què podem dir de l'aprenentatge del català? A la sortida de la dictadura, i des d'aleshores, moltes desenes de milers de persones cada any han volgut matricular-se als cursos de català oferts als adults per diverses entitats. Aquesta motivació s'ha traduït en l'aprenentatge efectiu de la llengua per part de totes aquestes persones? És molt possible que, en molts de casos, no. Pot passar que els cursos tinguin un preu que no estigui a l'abast d'algunes persones, o que les condicions dels cursos no siguin adients, per horari, per localització ... Només cal pensar en el gran nombre de pobles relativament petits on la possibilitat que hi hagi prou gent interessada a fer un curs determinat sigui francament remota. També pot ser que els mètodes, o la formació dels ensenyants siguin inadequats. Finalment, la distància interlingüística pot ser un factor: si considerem els casos del gal·lès o el basc, per exemple, l'esforç per aprendre'ls ha de ser més gran que per a un francès aprendre català.

3. Passem al tercer tram de la roda. Augmenta el nombre de persones que han adquirit un determinat nivell de llengua, tenint present la seva percebuda utilitat en el món comercial, i podem suposar, com a pas lògic següent, que tendirà a augmentar el nombre de persones que expressen una demanda de tals productes i serveis en la llengua en qüestió. Hi ha una expectativa creada: es satisfarà? Fenòmens de caràcter totalment extralingüístic poden impedir o afavorir la producció d'aquest augment. Posem-ne un cas: un país en què s'està ensenyant la llengua als alumnes de les escoles, però que després, per no poder oferir-los feina, es troba amb un nombre decreixent de persones adultes que demanin aquests productes, a causa d'un procés d'emigració.

També pot ser que l'existència de determinats productes no sigui ni contemplada per part de les persones que van tenint prou competència per poder-los demanar. No es tracta de demanar "la lluna"...

Normalment, però, ens podem fixar en el cas oposat: que els que adquireixen el domini de la llengua tinguin consciència dels productes, o de la possibilitat d'aquests productes, i que els busquin en el mercat. Lògicament, en un procés de canvi com el que hem viscut, no és gens segur que el consumidor potencial faci saber la seva preferència. Així, li podria fer gràcia comprar un bestseller internacional en versió catalana, i en no trobar-lo més que en castellà, comprar-lo en aquesta versió sense fer cap comentari a la botiga. Per tant, no és segur tampoc que de la creixent demanda en quedi una constància prou explícita per al potencial fabricant o proveïdor.

És molt important tenir present que l'esforç d'aprenentatge que fa una persona pot resultar frustrat si resulta que la demanda creada no és satisfeta, tant en el camp del consum com en d'altres. Ho veurem tot seguit.

4. A mesura que augmenta el nombre de persones que expressen una demanda d'un determinat producte, fóra estrany que aquesta demanda no es tradueix en una oferta, en el marc d'un mercat lliure de competència. El sistema de mercat es basa justament en això: que unes persones tenen una necessitat, i que unes altres, a canvi de diners o pagaments en espècie (o altres favors acordats) satisfacin la demanda oferint-los els productes necessaris. El que passa és que una cosa són els productes de primera necessitat, de vida o mort (per exemple, d'alimentació), l'absència dels quals és molt notòria perquè porta a efectes visibles, tangibles; i una altra de ben diferent són els productes culturals i, perfilant la qüestió encara més, els productes culturals amb contingut lingüístic. En un territori on la població amb poder adquisitiu té domini de dues llengües, l'absència de productes en una de les dues no impedeix la comunicació, i per tant, des d'un punt de vista comercial, un producte que entra en el mercat en la llengua menys usada comercialment no accedeix a un segment de la població anteriorment marginada. A la vegada, podem dir (però sovint els fabricants no se n'adonen) que l'impacte psicològic - el grau de persuasió i convenciment, d'autenticitat percebuda - varia segons la llengua emprada en el producte - la publicitat, l'etiquetatge - la qual cosa pot donar a un fabricant llest una bona quota de mercat, en igualtat d'altres condicions, si fa servir la llengua menys usada.

Amb tot això vull subratllar que, tot i que és lògic que el pas de demanda a oferta tingui lloc, no és pas segur que així sigui quan estem parlant de productes amb contingut lingüístic oferts a un mercat bi- o multilingüe. Molts factors poden dificultar el que sembla senzill.

Un obstacle, per exemple, associat a la tendència a la concentració de la indústria en grans grups multinacionals, pot ser que les empreses catalanes, potencialment sensibles a la demanda local, passin a dependre de grups que tenen el lloc de presa de decisions tan lluny del nostre país que ni sàpiguen que a l'Estat espanyol es parlen diferents llengües.

5. L'oferta no necessàriament condueix a un augment de consum. Ja fa uns anys em va venir a veure un empresari gallec que havia decidit etiquetar exclusivament en català la seva marca de llet amb format "brick". en un altre moment l'arròs "L'Escamarlà" també es trobava als prestatges. més endavant, una petita empresa de venda a domicili per catàleg es va muntar només amb productes etiquetats en català. Totes tres iniciatives van anar en orris. Amb això no vull arribar a conclusions dramàtiques: cada any centenars de productes nous s'afegeixen al catàleg de productes amb etiquetes en català; sinó subratllar que no sempre passa que un augment de l'oferta porta a un augment en la demanda.

Aquesta no és la meva especialitat. Però hi ha coses que salten a la vista com a possibles obstacles, i que ens resulten ben familiars. Així, qui no s'ha trobat que en anar a comprar la versió catalana del Windows 95, o bé (a) la botiga en aquell moment no en tenia (o no la trobava al fons dels calaixos), o bé (b) la botiga ni tan sols sabia que existia (i no surt al catàleg de Microsoft), o bé (c) sí que la tenen, però a un preu més elevat, o encara (d) que la versió catalana sortirà uns quants mesos més tard que la castellana (o l'anglesa)?

Aquesta problemàtica afecta la competència directa de productes en doble versió; pel·lícules que s'estrenen a barris desavinents en una llengua i al centre en una altra; vídeos que es troben als grans magatzems només en una versió; la publicitat que només parla de l'existència de la versió castellana del producte; etc. En definitiva, hi pot haver problemes d'informació, de preu, de temps, de disponibilitat. Ja podeu preveure per on aniran els meus comentaris quan entri en la darrera part de la meva intervenció, i parli de les polítiques lingüístiques.

6. La darrera connexió d'aquesta roda, la que acaba de tancar-la, consisteix a proposar una relació directa i causal entre un augment en el consum de productes en la llengua i en la seva presència en l'entorn, per una banda, i un augment en la percepció de la utilitat de la llengua. Mentre vagi augmentant aquesta percepció, i hi hagi una retroalimentació continuada en el mateix sentit, la roda girarà.

Aquesta connexió és ben lògica. No requereix gaire explicacions ni justificacions. Tanmateix, no està exempta de possibles obstacles. Un augment que sigui molt petit, o que es produeixi només en un sector relacionat amb especialistes, pot passar desapercebut. Per altra banda, hi pot haver llocs, com ara els barris perifèrics de l'àrea metropolitana de Barcelona, on una part de la població visqui aïllada del conjunt de l'entorn social més ampli. Un element segurament significatiu en aquest aïllament pot venir pel fet que moltes persones en aquests barris consumeixin només televisió de les cadenes amb seu fora de Catalunya, la qual cosa els dóna una visió de la realitat molt parcial: i poc ajustada a la catalana.

Un cop que n'hem vist els seus components, repassem les principals característiques del model.

- * És un model **dinàmic**.
- * Presenta el canvi sociolingüístic com un procés en principi **natural**²² però exposat a **obstacles** de diferents tipus.
- * Serveix tant per descriure processos **d'avenç** com de **retrocés**.
- * Posa l'**individu** al centre del procés, com a agent principal.
- * Serveix tant per parlar de les llengües internacionals com de les demogràficament reduïdes.

La política lingüística com a la superació dels obstacles

Acabaré aquesta breu exposició del model (només pel que fa al ciutadà en tant que consumidor de serveis i productes) en el seu punt central per a nosaltres: provant de demostrar com serveix, a més, per donar un marc interessant per descriure processos de planificació de l'estatus lingüístic.

Com hem vist, el que serien connexions lògiques queden tot sovint frenades per obstacles, que poden ser directament de caire lingüístic, però que de fet en gairebé tots els casos són d'una altra mena: econòmics, demogràfics, sociològics, urbanístics, etc.

Al meu entendre, qualsevol política lingüística, vista com un procés planificat d'anàlisi i superació dels obstacles que frenen un procés dinàmic natural, hi té cabuda immediata.

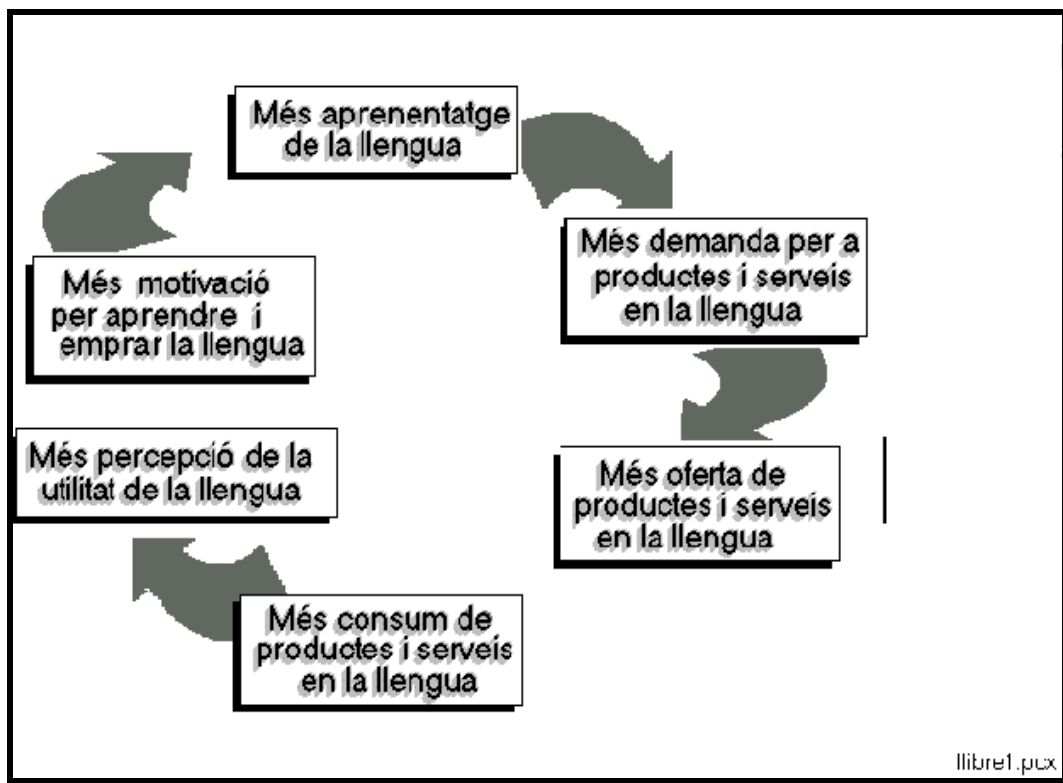
Fixeu-vos que la roda ve a formular les següents preguntes referides a l'extensió social de la llengua en els productes i serveis:

---

²² En el sentit sociològic del terme.

- Com es pot aconseguir que l'augment de percepció d'utilitat es tradueixi en augment de motivació per aprendre i emprar la llengua?
- Com es pot aconseguir que l'augment de motivació per aprendre i emprar la llengua es tradueixi en augment d'aprenentatge?
- Com es pot aconseguir que l'augment d'aprenentatge es tradueixi en augment de demanda?
- Com es pot aconseguir que l'augment de demanda es tradueixi en augment d'oferta?
- Com es pot aconseguir que l'augment d'oferta es tradueixi en augment de consum?
- Com es pot aconseguir que l'augment de consum es tradueixi en augment de percepció d'utilitat?

Mirem ara, per exemple, el pas de l'augment de la demanda a l'augment de l'oferta. La política lingüística ha d'operar remonent els obstacles. Abans hem detectat la possibilitat que el fet que empreses catalanes (o gregues, o daneses) passin a dependre de grups que no tenen informació sobre la nostra llengua a l'hora de la presa de decisions. Qualsevol iniciativa per difondre informació sobre la realitat sociolingüística catalana en sectors socioeconòmics per tal de superar aquest obstacle s'encabiria en aquest punt de la roda.

La roda serveix doncs per proposar i situar mesures en diferents punts de la roda, és a dir, d'un procés de canvi sociolingüístic planificat. A la vegada ens recorda que en cada comunitat lingüística i moment, pot haver-hi un element bloquejat, que (un cop detectat) es convertiria en la prioritat d'una política lingüística dissenyada d'acord amb criteris estratègics.

Al llarg de les diferents conferències veureu que una de les possibles mesures és la legislació. Diguem d'entrada que no es tracta d'actuar damunt l'individu en tant que ciutadà particular, sinó més aviat damunt de les institucions. Així, en la roda del "consumidor", la legislació pot establir la superació dels obstacles entre l'augment de la demanda i l'augment de l'oferta, establint, per exemple, unes quotes, com s'ha fet en el camp de la ràdio i del cinema, a França, a Quebec, o a Catalunya, on hi ha una tradició de doblatge del cinema, o una indústria musical pròpia. Ara bé, basar aquestes mesures sobre una demanda inexistent seria arriscat, perquè possiblement provocaria reaccions contràries per part del sector afectat, temorós de perdre clients. Hi ha, també és cert, qui defensa que la mera presència d'un producte estimula el seu consum. Fins i tot hem sentit a comentar que estimular la demanda (mitjançant la publicitat) pot fer augmentar les vendes ... del producte del consumidor, allà on el producte publicitat no arriba.

Si la legislació pot superar obstacles, també és cert que pot ser ella mateixa un obstacle. Així,

Si mai es vol tornar a reprendre un canvi normatiu per equilibrar el tractament jurídic del català i del castellà a Catalunya, caldrà inevitablement plantejar una reforma de l'actual Constitucional espanyola²³.

Potser la conclusió més important d'aquest model des del punt de vista de la política lingüística és que és perfectament factible incidir per millorar la percepció dels consumidors respecte a la importància i utilitat de la llengua²⁴. La propaganda política -i no em refereixo a la referida només a la llengua- pot prendre moltes formes, des de la més innòcua i feble fins a la més directa i insistent, passant per les estratègies més subtils i, potser per això mateix, més penetrants²⁵.

He triat dos dels elements crucials d'una política lingüística: la legislació i la influència damunt l'opinió pública, perquè els governs de Quebec i Catalunya durant molts anys es complementaven, el primer actuant principalment en el primer camp i el segon, sobretot en el segon. A més, un altre obstacle es pot produir si la resistència al canvi s'organitza²⁶.

Un tercer element, l'aprenentatge (que no l'ensenyament: no són sinònims) figura al capdavant de moltes descripcions i formulacions de política lingüística: ara mateix, és obvi en alguns estats bàltics

---

²³ Argelaguet, Jordi *El procés d'elaboració de la Llei de política lingüística*. Editorial Mediterrània, Barcelona, 1998: 78.

²⁴ Vegeu Aguilera i Vilar, Montserrat & J. M. Romaní i Olivé. *Actituds dels consumidors catalans davant de l'ús del català*. Sèrie Documents de Treball, núm. 7. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1995.

²⁵ És significatiu, emperò, que les institucions catalanes en general hagin renunciat a actuar en aquest punt, pel que fa a la llengua catalana, al llarg dels darrers deu anys. Això s'entén si hom té molt clar, pels estudis d'opinió, que tots els sectors de la població continuant percebent la utilitat de la llengua catalana.

²⁶ Voltas, Eduard *La guerra de la llengua*. Empúries, Barcelona, 1996.

(Estònia i Letònia). Però altre cop, si el pas següent a la roda no hi respon, caldrà pensar en mesures per superar els obstacles que eviten que augmenti la demanda.

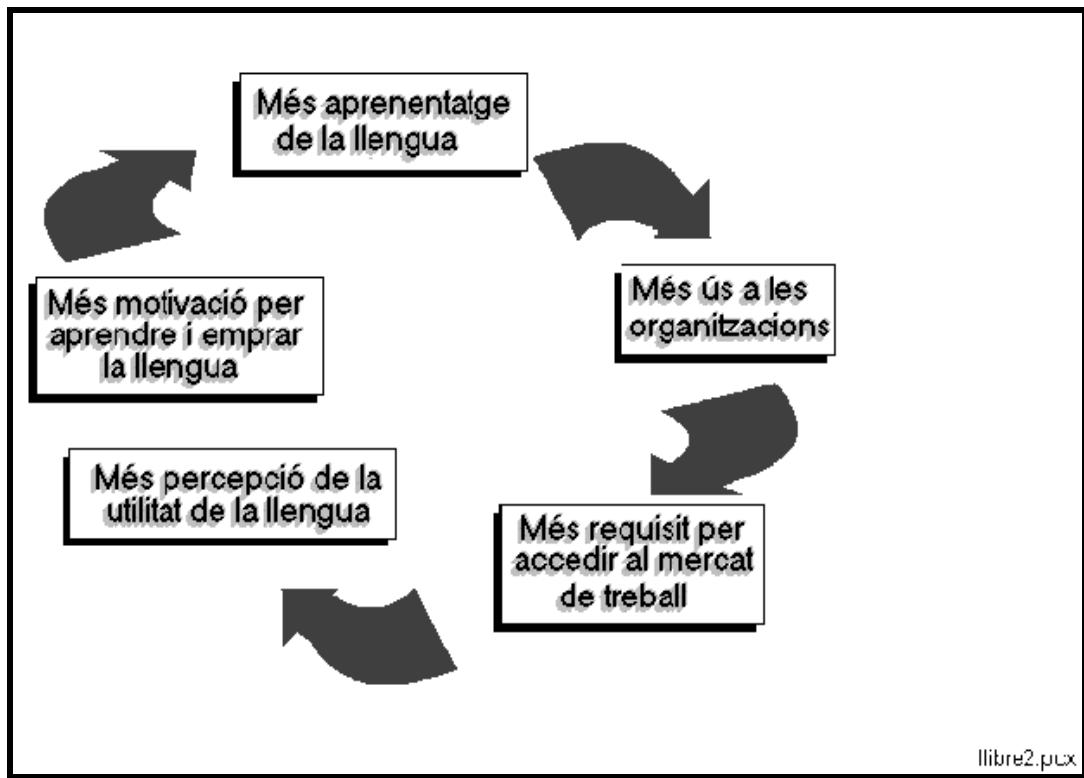
El ciutadà com a treballador

No tot és consum, afortunadament. Un dels interessos principals és de poder viure dignament. Viure de rendes no és a l'abast de gaire gent: en general les persones estan immerses en un mercat laboral. Aquí la relació entre l'aprenentatge, l'ús i les actituds respecte de la llengua no és la mateixa que abans. La persona en tant que treballador (o treballador potencial) tindrà motivacions diferents, segurament, per aprendre la llengua en l'àmbit laboral. Pot ser que sigui un factor diferencial, un mèrit, a l'hora de buscar feina. Si augmenta el nombre de gent que ha après una llengua, més probable és que en el si de les organitzacions²⁷, la facin servir. És una hipòtesi vàlida, com també ho és que a mesura que augmenta l'ús de la llengua en el si de l'organització, més el seu coneixement serà valorat positivament. Evidentment, si cada cop té més valor a l'hora de cobrir una vacant, per triar entre aspirants, i cada cop més anuncis surtin en què s'esmenta el coneixement del català, més percepció hi haurà amb tota seguretat entre la gent (oi més entre la gent jove o la gent que busca feina) del valor instrumental de la llengua en el món laboral. Aquest increment en la percepció d'utilitat laboral de la llengua²⁸ és positiu, en la mesura que motiva, encara que només sigui una percepció sense contrastar, o sense base real (hi ha però el risc d'una frustració col·lectiva si no es compleix: "tant d'esforç per no res!"). La psicologia social té molt clar que és la percepció del fet, i no el fet "objectiu", el que motiva la gent a aprendre la llengua. Finalment, com més motivada estigui la gent per aprendre la llengua, és lògic esperar que més gent l'aprendrà.

---

²⁷ Siguin associacions, caixes, bancs, empreses, indústries, comerços, etc.

²⁸ De fet, a Catalunya existeix des de fa molts anys ("és més difícil trobar feina si no saps català"),

Igual que abans hi pot haver obstacles. Podem haver aconseguit que a través de l'escola tothom aprengui la llengua, però si la gent es troba que han d'anar a algun altre lloc fora del territori a buscar feina, no augmentarà l'ús de la llengua en el si de les organitzacions. Els executius poden ser d'un altre país, i frenar la roda, impeding que augmenti l'ús de la llengua a les organitzacions o, si el lloc on es prenen les decisions de política de l'empresa, en lloc de ser a Dublín, a Budapest o al Prat de Llobregat, passa a l'estranger perquè una empresa estrangera l'ha comprada, no hi haurà cap garantia que l'augment de competència de la població general es tradueixi en més ús lingüístic en els llocs de treball.

Una política lingüística pot legislar, tot i que segurament només en un cert punt atès que es tracta en bona mesura d'un àmbit privat, per garantir un augment en la presència de la llengua. La transcendència d'aquest pas no és poca, segons alguns:

Sembla aparèixer amb gran claredat l'estreta relació dinàmica que hi ha entre l'extensió de l'ús de la varietat estàndard autòctona en les comunicacions que J. C. Corbeil (1980) anomena *institucionalitzades* -les habituals dels àmbits públics, corresponents generalment a les organitzacions en què s'estructura una societat contemporània- i els efectes posteriors de substitució o de normalització lingüística que s'observen en les comunicacions *individualitzades* -les produïdes en tant que persones particulars. [...] Si es pot aconseguir que el procés de normalització sigui percebut com a triomfant i irreversible, els

comportaments privats dels individus -les comunicacions individualitzades- tendiran a adaptar-s'hi, de manera, però, probablement molt gradual. (Bastardes 1994: 35²⁹)

Veiem, per cert, com l'element perceptual hi és citat: que el canvi sigui vist com a triomfant i irreversible.

Si augmenta la llengua dins de l'organització, pot ser que no arribi a ser un mèrit a l'hora de buscar-hi feina (per exemple, si l'empresa de selecció de personal no hi és gens sensible). En aquest cas el remei sí que pot ser a l'abast d'una política lingüística: si a les empreses els falta informació hi pot haver una política de divulgació.

De forma semblant, l'extensió de polítiques de contractació en què el coneixement de la llengua és un avantatge pot no transcendir a l'opinió pública i augmentar-hi la percepció d'utilitat. Una política per garantir que se sàpiga (per exemple) que augmenta el nombre de llocs de treball anunciats en què el coneixement del català es un avantatge, hi tindria molt de sentit.

Per passar de la percepció de la creixent utilitat de la llengua a la motivació per aprendre-la, cal que no hi hagi obstacles com els que hem vist a la roda del consumidor: qüestions d'edat, de voluntat de residència, etc.

Com hem vist, hom pot anar pensant en elements de política lingüística per aconseguir que aquesta roda funcioni en el món laboral. Un dels grans empresaris és, evidentment, l'Estat: l'exigència legal del coneixement de l'estonià per a moltes feines hi ha col·lapsat la demanda de cursos de llengua, i una sentència favorable del tribunal constitucional espanyol va portar a la introducció brusca d'exigències en la tria de personal per a l'administració, la docència etc. I en conseqüència directa, a les cues per inscriure's a la Junta Permanent de Català³⁰.

La introducció de la televisió pública al País de Gal·les i el creixent nombre d'escoles gal·leses també ha portat a la revalorització de la llengua, com un factor més de promoció socioeconòmic.

Si hi ha més motivació per aprendre la llengua en el món laboral, una bona política pot oferir a les empreses facilitats per organitzar cursos per als seus empleats, o garantir que els cursos de formació ocupacional incloquin cursos de llengua.

De vegades sentim que amb arribada al món laboral de les noves generacions (escolaritzades per primer cop en molts decennis en llengua catalana) es capgirarà la situació lingüística a les empreses.

---

²⁹ Bastardas, Albert, Persistència i canvi en el comportament lingüístic: la planificació lingüística, *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 12, pp. 31-39, 1994.

³⁰ Tot i que també hi ha qui es desplaça de Catalunya a València per presentar-s'hi a les proves, atret per la percepció que són de nivell més baix.

Cal no menysprear els obstacles i resistències amb què es poden trobar: un jove que entra a treballar en una empresa normalment comença per sota, i es veu obligat a adaptar-se a la cultura (també lingüística) de l'empresa. No necessàriament podrà fer servir lliurement la seva llengua, o la llengua apresada, en tant que treballador.

Un punt que connecta les dues rodes (consumidor i treballador) és el que estableix que per respectar els drets del consumidor, cal que el treballador que atén el públic ho pugui fer en català i castellà: la disponibilitat lingüística. La llei del consumidor va ser un primer, si bé tímid, pas en aquesta direcció.

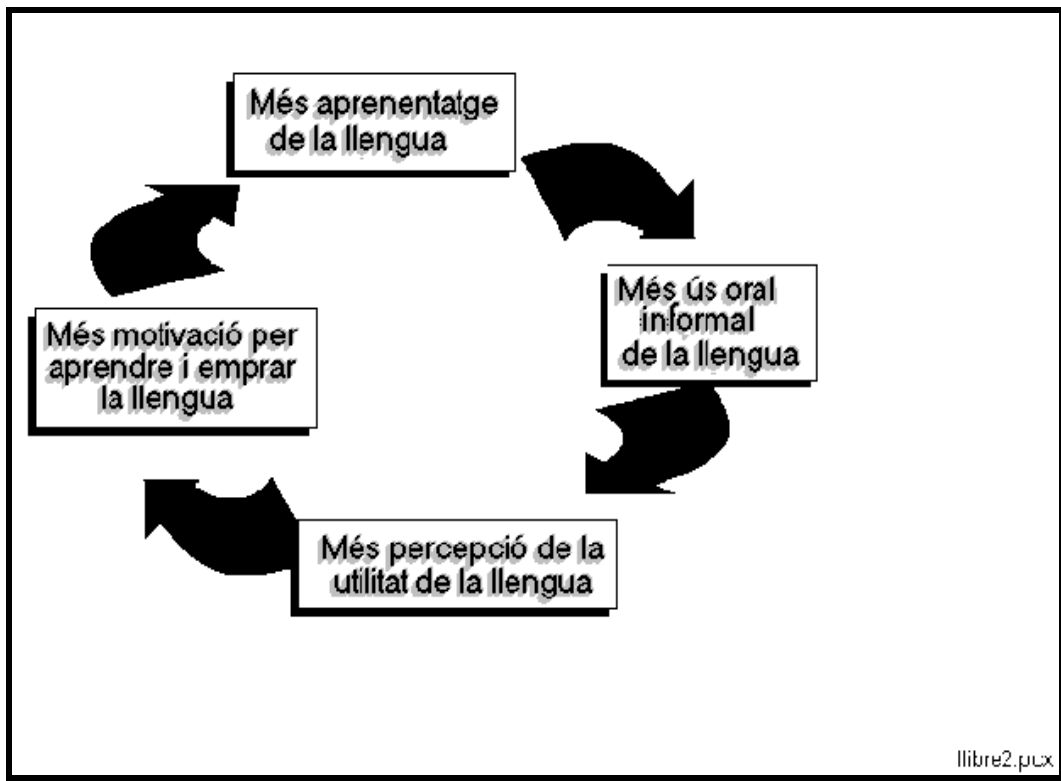
La persona com a ésser social

La tercera i darrera roda parteix de la base que la persona és per damunt de tot un ésser social, que es comunica amb els altres éssers del seu entorn. Aquests altres poden ser desconeguts (a l'autobús), coneguts (botiguers, veïns), amics i parents. És en aquest darrer context on cal situar una observació de Fishman (1991: 92), que considera crucial i destacat un element, pel que fa als processos de normalització lingüística, el que determina la fase 6 del seu model: "l'assoliment de la competència oral informal intergeneracional, al costat de la concentració demogràfica de grup i el reforç institucional", Fishman opina que "*si aquesta fase no s'assoleix, tota la resta pot significar poc més que un temps d'espera*"³¹, en el millor dels casos generació a generació, sense que s'hagi creat per tant un mecanisme social natural i auto-alimentador".³² (Fishman op. cit.: 399).

---

³¹ La cursiva és de Fishman.

³² "*if this stage is not satisfied, all else can amount to little more than biding time*"³², at best generation by generation, without a natural, self-priming social mechanism having been engendered thereby."

La relació entre aprenentatge, ús i actituds té en aquest cas, i a diferència dels altres dos ja descrits (on impera un clar factor pragmàtic, utilitari i instrumental), un nou element important: la integració dins del grup, la identificació amb la col·lectivitat. El pas (lògic) de l'aprenentatge a l'ús social d'una llengua pot trobar-se bloquejat, tanmateix, per la manca de receptivitat dels interlocutors. Quantes vegades no se'ns han queixat els alumnes dels cursos per a adults no catalanoparlants perquè a l'hora de practicar el seu precari català, els veïns o els botiguers catalanoparlants els han respost en castellà? Com, si no és a través d'una mesura de política lingüística, podem mirar d'aconseguir que els catalanoparlants valorem positivament -i visiblement- l'esforç d'aprenentatge que fan moltes desenes de milers de persones?

De tota manera, intentar d'influir en la dinàmica pròpiament social de la llengua és més arriscat, i no és estrany comprovar que entre els casos triats per al cicle de conferències, el d'Israel és el que de forma més clara pot basar la seva política damunt de qüestions socials i identitàries. La seva immigració és només en part d'origen econòmic. La xenofòbia als països de la diàspora en deu tenir, segurament, d'elements relacionats amb el grau de benestar econòmic dels respectius autòctons. Però

l'emigració cap a Israel comporta una voluntat clara d'integració comunitària en gairebé tots els casos. La política lingüística a Israel s'orienta lògicament cap a aquest cantó, com veurem.

Les tres rodes es diferencien, per tant, en les motivacions, però és interessant de subratllar que també varien en les competències lingüístiques. La roda del consumidor sol estimular les capacitats dites passives (la comprensió i la lectura). La roda del treballador sol comportar la competència escrita per obtenir els títols de Cambridge, Goethe o la Junta. La roda de l'ésser social valora sobretot la capacitat de comunicació oral amb els altres: la competència de parlar.

La transmissió intergeneracional fruit de la família té un obstacle potencial en el cas dels matrimonis lingüísticament mixtos (Vila 1993³³) els quals són generalment conseqüència immediata o remota de moviments de població per raons econòmiques. Sigui com sigui, la decisió que (col·lectivament) prenguin les parelles d'aquesta mena, quan tinguin fills, és de vital importància per a la transmissió de les llengües. Poden ser a l'origen de la lenta però progressiva disminució del nombre de parlants del suec a Finlàndia al llarg d'aquest segle, malgrat l'alt grau de suport institucional de què disposen i els drets lingüístics que els són reconeguts en tant que parlants d'una llengua estatal.

Consideració final

Tal com he dit abans, confio que aquest doble repàs, tant dels factors que han condicionat i condicionen les llengües a Europa avui, i de la dinàmica que impulsa o retarda el canvi sociolingüístic, servirà per comprendre més bé la història de les llengües, i les polítiques que les promouen, que es presentaran al llarg de la resta d'aquest interessant cicle de conferències.

---

³³ Vila i Moreno, Francesc Xavier. *Transmissió dels idiomes en les parelles lingüísticament mixtes*. Sèrie Documents de Treball, núm. 1. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1993.